

KAI REIKĖS NEBEBŪTI: MANO DRAUGO GYVENIMAS IR MIRTIS

[...]

Pagaliau abudu sulaukėm pavasario. Jau buvo pora atodrėkių, ir išpjautojo obelų sodo kampelyje gerokai suslėgo sniegas. Ant jo, tiesą sakant, ir tesimatė mūsų trijų pėdos: Bulio, Genutės ir mano. Jau turėjo būti parskridę varnėnai, tik mūsų skvero medžiuose nebuvo nė vieno inkilo, ir aš niekada negirdėjau čia jų švilpaujant. Genutė dabar jau beveik nebepareidavo vakarais įprastu laiku iš darbo ir neišvesdavo už mane Bulio į lauką. Į Lietuvą atėjo vienu metu du pavasariai: tas, kalendorinis, ir anas, taip ilgai lauktasis, Sąjūdžio. Televizijoj ir redaktoriai, ir operatoriai, ir montažininkės dirbo, neskaičiuodami nei dienų, nei valandų, ir vis tiek ne visur besuspėdavo. Lietuva labiau nei patį šilčiausią ir staigiausią pavasarį keitėsi tiesiog akyse. Užmečiau tai, ką per visą žiemą buvau rašęs. Niekada nemėgau televizoriaus ir nekiurksojau prie jo, išskyrus tuos kartus, kai rodydavo „Žalgirio“ ir CSKA rungtynes. O dabar vis dažniau sėdėdavau didžiajame krėslė su Buliu prie šono. Jam, žinoma, buvo visai nesvarbu, ką rodė ekrane, jam užvis svarbiau buvo tai, kad gali taip ilgai būti prisiglaudęs prie šeimnininko.

Tą kovo dieną visa Lietuva žinojo, kas turi įvykti, tik nežinojo kada: dieną, vakare ar vėlai naktį. Genutei išskubėjus į darbą, tuoj pat įsijungiau televizorių. Manau, kad buvo įjungti visos Lietuvos televizoriai, radijo aparatai ir perkrautos telefono linijos. Niekas nenorėjo likti savo akimis nepamatęs, neišgirdęs, laiku nesužinojęs.

Besėdint tame žemame krėslė, nutirpo ir nugarą, ir kojos, tačiau tik keletą kartų stojaus iš jo ir ėjau išsivirti kavos ir sutepti sau kokio sumuštinio, bet ir tie kažkaip nelindo į gerklę. O vakare – jau niekur nedingsi, turėjau išvesti Bulį į sodą. Lyg ką suprasdamas, Bulis ir pats šį kartą norėjo greičiau namo. Kai pagulėjau lovoj ir kiek atsigeivelėjau, prisiminiau ir dar vieną savo pareigą. Reikėjo išimti iš šaldytuvo Bulio košės katilėlį, įstatyti į kitą, didesnį, su karštu vandeniu ir pašildyti. Neatsimenu, ar tą vakarą aš ją šildžiau, ar tokią šaltą ir suverčiau jam į dubenėlį, tačiau Bulis ją sulapnojo.

Paskambino Genutė, paklausė, ar buvom lauke, pasakiau, kad buvom, ir pats paklausiau:

- Kada viskas bus?
- Mes patys dar nieko nežinom. Laukiam.
- Kada grįši?
- Nežinau, gal dirbsim visą naktį.

Vėl įsitaisėm su Buliu krėslė. Šimts galų, ko jie taip ilgai nieko nerodo, kas jiems ten vis dar neaišku, kai visai Lietuvai jau seniai viskas aišku!..

Buliui irgi nusibodo per dieną tame krėslė, jie norėjo prasimankštinti. Atsinešė iš koridoriaus tą savo žiužį ir padėjo man prie kojų. Apsivyniojau vieną jo galą sau apie riešą, kitą įsikando Bulis ir pradėjom tampytis. Bet ne taip, kaip visada, nes aš nežiūrėjau į jį, o tikrai į ekraną, ir nė karto nepagyriau:

– Oi, koks Bulis stiprus!.. Oi, koks stiprus!..

Šitaip jis nenorėjo, nuėjo į savo vietą ir atsigulė, padėjęs snukį ant letenų, o aš sėdėjau toliau. Netrukus tai turėjo būti, turėjo įvykti, negalėjo nebūti!..

Ir pagaliau parodė!.. Pagaliau perskaitė Aktą!..

Aš atsitiesiau krėslė. Pasirodo, visą tą laiką sėdėjau palinkęs į priekį ir įsikirtęs akimis į ekraną. Dabar sėdėjau jame kaip medinis, galvoje nebuvo jokios minties, tartum mano protas pirmąkart gyvenime sustojo, negalėdamas nei suvokti, nei suprasti ką tikrai regėto.

Bulis, staiga pašokęs iš savo vietos, uždėjo letenas man ant kelių ir pradėjo laižyti veidą. Ko jis čia dabar?.. Ir tik tada supratau, kad man iš akių pilasi ašaros ir aš nebematau ekrano, vien kažkokią mirgančią miglą..

Visuomet žinojau, kad yra džiaugsmo, skausmo, sielvarto, netekties ašaros, o kokios dabar yra

manosios? Jau sakiau, kad protas dar nieko neveikė ir neaprėpė, bet, matyt, širdis yra daug greitesnė ir pirmiau už jį daug ką ir pajunta, ir supranta.

Pagaliau tas mano protas, lyg koks molio gabalas, krustelėjo po kaukole ir viduje pasakė:

– Tai laisvės ašaros, tik tu iki šiol tokių nežinojai, o ir negalėjai žinoti.

Vis dėlto du pavasariai vienu metu žmogui yra per daug. Pasimeti. Nieko nebežinai. Tarpais net nesupranti, kas su tavim darosi. Vienu metu tavyje šitiek minčių, šitiek jausmų, vilčių ir troškimų!.. Bet netrunka praeiti daug laiko – ir apsipranti. Kitaip jau negalėjo būti, todėl ir nebuvo. O tai, kas buvo, nuo šiol bus kitas ir kitoks tavo gyvenimas. Ar tu pats mokėsi ramiai jame būti ir sutikti kiekvieną išaušusią dieną taip, kaip sutikdavai ir visas kitas, iki šiol nugyventas?..

Kažin.

Vasarą vėl visi trys nuvažiuoju į Tytuvėnus, tik dabar nusipirkom ir nusivežėm mažą radiją. Vasara buvo kaip vasara, ežeras kaip ežeras, žuvis kaip žuvis, tik saulėlydžiai virš vandens kaskart vis kitokie. Tačiau kažkas svarbaus buvo pasikeitę, tik ne iš karto galėjom suprasti kur: pačioj poilsiavietėj ar mummyse? Vakara, atsisdėję ant medinio tiltelio, nebesėdėdavom jau taip ilgai tylėdami, o kalbėdavomės ir kalbėdavomės, lyg susitikę po ilgiausio nesimatymo. Taip greitai bėgo dabar laikas, taip greitai viskas keitėsi ir mainėsi, kad žmogus niekaip negalėjai paskui viską paspėti. Juk visuomet, kol kalbėsi, laikas lyg ir trumpam stabteli. Patys jau nebebuvo jauni, o naujasis laikas buvo ir eiklus ir veržlus, kaip atlaikysim tokį tempą, ar nepridusim dar prieš pusiaukelę?.. Vienas Bulis neturėjo kur dėti nei savo jėgų, nei energijos. Kiekvieną dieną buvo pasiryžęs papjauti bent po trejetą buliukų, jei tik paežerėje jie būtų ganęsi. Mažesnis grobis jo neviliojo.

Šią vasarą Bulis jau buvo suaugęs į gražų, stiprų, plačios krūtinės šunį, po tviskančiu kailiu neturintį nė gramo riebalų, vien tik raumenis ir sausgysles. Ir, sakyčiau, tartum labai surimtėjęs, žinantis savo vertę. Į visokius katinus, kiemsūnius ir šunėkus tik skersomis užmesdavo akį ir toliau ramiai, oriai žingsniuodavo greta manęs ar Genutės.

O žuvis šią vasarą man su pačiu pasiutimu nekibo. Net karpiai saulei tekant nebešokinėjo iš vandens prie tolimųjų meldynų, girdėjau tik porą kartų pliaukštelint, bet nė vieno nespėjau pamatyti.

Vieną dieną įsilipom su Buliu į valtį ir apiplaukėm visą ežerą, visas tykias įlankėles ir seklumas. Anksčiau jose matydavosi mailiaus debesys, dabar nepamačiau nieko. Tuščia. Supratau, kad žuvis Bridvaišio ežere – rezervate! – naktimis mušamos elektra. Pirmasis, suprantama, žūva mailius, ir ežeras jau nebeatsigauna. Tą patį man patvirtino ir sargas. Jo rūkykla šią vasarą stovėjo be darbo. Nekibo net didesni lynai. Vos ne pačiuose ajeruose pagaudavau vieną, du delno dydžio lyniukus ir paleisdavau atgal. Įdomu, ką aš atkišiu Albinui, kuris turėjo parvežti mus į Vilnių? Nors niekada nebevažiuok vasarą į Tytuvėnus, bet kad mes neturėjom daugiau kur važiuoti. Ta žvejyba man, visus metus nusišėdėjusiam kambary prie stalo, buvo vienintelis išganymas. Ne tik man, bet ir Genutei, ir Buliui. Tik tiek, kad jiedu iki soties prisivaikščiojo aplink ežerą, o aš, kiurksodamas ant tiltelio, taip pat iki soties prisigalvojau apie tai, kad visas mano šios žiemos rašymas nuėjo perniek. Nebeliko jokių cenzūrų, glavlitų*, užsimerkė budrios redaktorių akys, galėjai rašyti ką nori, apie ką nori ir kiek nori, tačiau niekas iš mano kolegų dar taip nerašė, nes nemokėjo. Vien tremtiniai ir kaliniai dabar rašė apie savo kančias sibiruose, ir tai sukrėsdavo labiau ir giliau, nei patys įtaigiau menų kūriniai. Viešpatie, kiek daug mes nežinojom!.. Juk anksčiau rašėm vien iš kažkurių užuominų, nujautimų, iš visą laiką kažkur labai giliai maudžiančio kitokio gyvenimo ilgesio. O dabar visiems tartum atėmė amą. Rodos, nė vienoje galvoje nebeliko ramių minčių, širdyse – talentų, pirštuose – mokėjimo rašyti...

Ne, visa tai niekur nedingo, tik viskas vyko pernelyg staigiai ir greitai, lyg Žemė būtų pradėjusi suktis į kitą pusę: Rytuose vis labiau temo ir tirštėjo tamsa, o iš Vakarų jau prasimušdavo dar nedrąšios, bet vis dėlto jau laukiamos, jau taip nekantriai laukiamos būsimos aušros prošvaistės.

Atvažiuo Albinas ir kartu su visomis tokiomis mintimis galvoje išsivežė atgal į Vilnių.

Bulis nepataikė gimti, ne taip kaip mudu su Genute, kurie vis dėlto – nors ir į amžiaus galą –

* Glavlitas (Главное управление по охране государственных тайн в печати, ГВУОГП (ГВУОТ) – cenzūros įstaiga, vyriausioji valdyba literatūros ir meno reikalams, įsteigta 1922 m. Rusijoje, kontroliavo ir cenzūravo beveik visas Rusijos, o vėliau ir TSRS kultūrinio gyvenimo sritis. (Red.)

sulaukėm laisvos Lietuvos paskelbimo. Jis buvo bene vienintelis toks Vilniuje, lyg koks nelegaliai gyvenantis užsienietis, neturintis savyje nė lašo sovietinių šunų kraujo.

[...]

Romualdas Granauskas, *Kai reikės nebūti: mano draugo gyvenimas ir mirtis*, apysaka, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2012, p. 143–147